

Egy közösség értéke nem a számbeliségen múlik

Megjelent a Magyar Néprajzi Társaság legújabb kötete

Hazánkban vannak nagyobb lélekszámú nemzetiségi közösségek s élnek olyanok, melyekhez néhány ezren tartoznak. Szellemi hagyományokkal azonban mindegyik nemzetiség rendelkezik s az egyaránt jelentős, közös öröksége e sokszínű hazának.

A Magyar Néprajzi Társaság – nagy örömünkre – immár tizenegyedik alkalommal adta közre a hazai bolgár, görög, lengyel, örmény és ruszin nemzetiség kultúrájával összefüggő témájú tanulmányok kötetét. Ahogy az elmúlt évtizedben bővült a felőlelt tudományágak köre, a szigorúan vett szellemi és tárgyi néprajz mellett ezúttal is teret kaptak történelmi, politikai földrajzi, művelődéstörténeti s kapcsolattörténeti megközelítések is.

A közölt tanulmányok nem csupán a múlt értékeit tárják fel, megtaláljuk bennük a hagyomány újjáéledésének reményt keltő példáit is. Az interetnikus – kisebbség és többség vagy az egyes kisebbségek közötti – kulturális kölcsönhatások is felkeltették néhány szerző figyelmét. Többen a történelmi és/vagy jelenkori nemzet-, valamint államközi kapcsolatok jellegét is reflektorfénybe helyezték a nemzetiségek anyanemzete, anyaországa, illetve a befogadó nemzet és állam vonatkozásában.

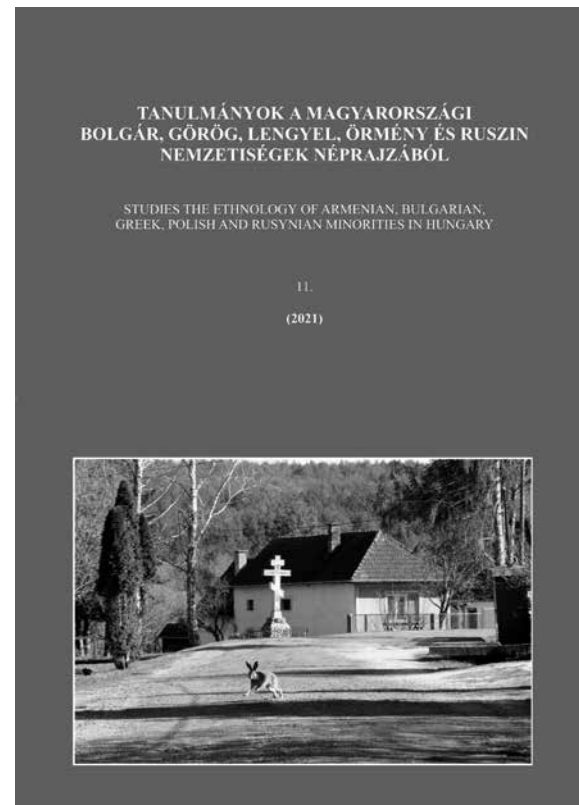
Dr. *Tütümkov-Hrisztov* Jordán és *Tyutyunkova* Mónika az Országos Bolgár Önkormányzat mellett működő Bolgár Kutatóintézet munkatársa és igazgatója. Szekunder és primer kutatásaik során szoros összefüggéseket tártak fel a magyarországi bolgarság és a többi hazai, főleg szláv anyanyelvű nemzetiségi kisebbségek között.

Írásukban az elméleti háttér részeként érintőlegesen megemlítik a bolgárok közel ezernégyszáz éves magyarországi jelenlétének legfőbb állomásait: az ősbolgárok pannóniai betelepülését, majd kereszténnyé vált és nem keresztény részük beolvadását a Magyar Királyság népeibe, s felidézik a török hódoltság utáni időket is. A Dunakanyarban – különösen Szentendre térségében – a lakatlanná vált falvakat szerb telepésekkel benépesítő *Bornemissza Bolgár* Pál tevékenységére éppúgy kitérnek, mint a csiproveci felkelésre és a bánáti bolgárok Temesi Bánóságban történt letelepedésére. A tanulmány eme részében nagyobb teret kap a bolgárkertészek – a mai bolgár nemzetiség első nemzedékének – bejövetele Magyarországra.

A továbbiakban a szerzők helyi folyamatokat bemutatva tárják fel, hogy ezek a Magyarországra kertészkedés céljából érkező bolgárok miként olvadtak be helyi szláv anyanyelvű közösségekbe. Így szó esik a nyelvileg és vallásilag egymáshoz közel eső szerbek s bolgárok százhalmobattai példájáról, valamint a szlovákokkal való összeházasodásukról Piliscséven. Az utóbbiról esettanulmány készült, amely mélyinterjúkra épül.

Angelidisz Vaszilisz és *Vlahosz* Györgyi, A Görög Kultúráért Alapítvány elnöke és munkatársa az ókori digamma és székely-magyar rovásírás kapcsolatát járja körül, összefüggésben az „Y” írásjel alakulásával a görög írástörténetben.

Olyan kérdésekre keresnek választ, hogy miért mondjuk, a görögül „Ζευς”-ként írt, görög kiejtéssel „Zevsz” nevet magyarul Zeusznak; vagy a görög „Οδυσσεύς”-t (Odisszeasz) Odüsszeusznak? Miért fon-

A bolgár Dimitrov Iván és felesége, a szlovák Hubacsek Mária 1962-ben, Piliscséven
(Vojczek József felvétele)

tos elgondolkodni az ókori görög digamma „Y”-ná alakulásának folyamatán? Miért elengedhetetlen a magyarsággutatásához is, mint oly sok területhez, a görög-ógörög nyelv, legalábbis a görög nyelven való olvasás?

Az „Y” alakulásának gondolatindító vizsgálata ezekből a kérdésekből, illetve abból a tényből indult ki, hogy az ősi digamma fellelhető a ma élő nyelvek hangzásában (pl. az angolban), de ami a magyarság számára igazán fontos lehet, hogy a székely rovásírásos ábécében is megtalálható ez a jel.

Az ősi írásjelek időben igen elszórtak, ugyanakkor a fennmaradt betűk rajzi világa meglehetősen egységes, sőt ugyanazok a jelek tízezer éveken át megisméltódnak. A dolgozatban az „Y” szimbolikáját érintve, az információs medicinán, időfizikán, bibliai vonatkozásokon, az ógörög hellén filozófia „Y” misztikáján keresztül jutunk el a betű formájának alakulásához. »Az „Y” mint helyettes« témakör történeti fonalát követve, Kr. e. 600 körül Gortüsz városában készült kőtábla „ökörszántás” írásformájától, az athéni demokrácia helyreállításának időpontjáig (Kr. e. 403.) követjük a jel alakulását. Fontos történelmi esemény ez a görög betűrend történetében is, ugyanis az addig huszonhét betűs jelkészletet huszonnégyes részesre csökkentették, és amit addig például Homérosz még digammával jelölt, az ettől az időponttól „Y”-ként él tovább. Claudius római császár Kr. u. 47-ben a görög aeol ábécé alapján bővítette három új betűvel a latin írásjegyeket.

A tanulmány külön fejezetben foglalkozik a magyar vonatkozásokkal, így például a később „jottista-ipszilonista háború” elnevezést kapott helyesírási vitával, mely az 1826-1848 közötti időszak értelmiségének nagyjai között zajlott. A szerzők kitérnek a korábban már említett székely-magyar rovásírás jelsorára, a *Dietrichstein* nikolsburgi herceg könyvtárából származó 1483-as ősnymtatvány ábécéjére, melyben a „gh” betűjel megőrizte az „Y” által helyettesített digammát.

Dr. Diószegi György Antal görögségkutató Alexandrosz *Ypszilantisz* 1821. évi szabadságharcát tekinti át a magyar–görög kapcsolatok tükrében. A kétszáz éve zajlott görög szabadságharc emlékezte kimagasló értéket jelent Európa történelmében. Március 25. a görög nemzeti ünnep: a szabadsághősök Patraszban e napon bontottak zászlót a nemzeti függetlenségért.

A magyarországi görögységben már az 1790-es évektől igen erősen jelen volt a görög szabadságharc előkészítésének és segítésének szándéka. A görögök forradalmi titkos társaságának, a Filiki Eterianak megalakulásakor Pesten és Újvidéken is voltak központjai. 1820-ban Alexandrosz *Ypszilantisz* (1793-1828) vette át a Filiki Eteria vezetését, s az ő vezérletével ezután a forradalom előkészítése nagyobb ütemben folyt. 1821-ben Jászvásárban (Iasi) bontott zászlót a felkelés. A magyar nemzet mindvégig rokonszenvvel kísérte a görög szabadság ügyét: az erőteljes filhellén közhangulatnak köszönhetően magyar vitézek is siettek *Ypszilantisz* seregébe. A dragasani vereség után Alexandrosz *Ypszilantisz* június 26-án a Vöröstoronyi-szoroson keresztül menekült át Erdélybe. Az osztrák Polizei Munkácsra hurcolta, ahol évekig szenvedett a vár börtönében.

A magyarországi görögök értékteremtő és közéleti tevékenysége, adakozó kedve s hazafias kiállása igen komoly mértékű volt a reformkorban. Ragaszkodtak görög ortodox hitükhöz, és ezzel együtt minden ténykedésük a magyar haza üdvét szolgálta. 1848-1849-ben a görög családok sarjai közül mintegy hatvanan a honvédsereg tisztjeként vettek részt a magyar szabadságharcban.

Dr. Karol *Biernacki* levéltárvezető, Lengyelország tiszteletbeli konzulja egy a lengyel–magyar együttműködésért életre hívott alapítvány működését tekinti át. *Orbán* Viktor magyar és Jaroslaw *Kaczyński* lengyel miniszterelnök 2016-ban elhatározták egy olyan alapítvány létrehozását, amely szorosabbra fűzné a magyar–lengyel kapcsolatokat.

Alexandrosz *Ypszilantisz* görög szabadsághős

Egy Polonica Varietas pályázaton győztes magyar diákcsoport Bem apó sírjánál

A következő évben törvény született a Waclaw Felczak Alapítvány létrehozásáról. Az Alapítvány a magyar és a lengyel nemzet közötti barátság kulturális örökségének megőrzése, megismertetése, terjesztése, valamint nemzedékek közötti átörökítése érdekében olyan közfeladatot lát el, amely a magyar s lengyel fiatalok, valamint a szakemberek közötti kapcsolatépítést ösztönző tevékenységét pályázatok kiírásával, illetve programszervezéssel támogatja.

Az Alapítvány névadója Waclaw *Felczak* történész, aki az 1938/39-es tanévben ösztöndíjasként Budapesten tanult. A második világháború idején a londoni lengyel emigráns kormány és a lengyel földalatti ellenállás központja közötti titkos futárszolgálat tagjaként Budapesten szolgált. 1948-56 között koholt vádak alapján a kommunisták börtönében ült. Utóbb a krakkói Jagelló Egyetemen kezdett tanítani. „*Magyarország története*” című könyve alpműnek számít a lengyel tudományos életben. A professzor kutatóként rendszeresen visszatért Magyarországra, s a maga eszközeivel támogatta a rendszerváltoztató erőket.

A Waclaw Felczak Alapítvány küldetése a lengyel–magyar rokonszenv elmélyítése, a kulturális kapcsolatok összefűzése, a kétoldalú együttműködések ösztönzése, főképp a fiatalság megnyerésével. Az elnök összegzéséből kiderül, hogy Alapítvány az elmúlt években fontos és kikerülhetetlen szerepet töltött be a lengyel–magyar jó viszony építésében.

Dr. Gulyás László, a Szegedi Egyetem történész professzora azt mutatja be írásában, hogyan került két kisebb terület (Árva és Szepes vármegyék) a trianoni békediktátum következtében az 1918-ban újjászületett lengyel állam keretei közé. Ezzel a döntéssel összesen 589 km²-t csatoltak a Magyar Királyság területéből Lengyelországhoz. A lengyel hadsereg – a lakosság mérsékelt lelkesedésétől kísérve – 1920. augusztus 10-én vette birtokba a lengyel államnak ítélt településeket.

A magyar közvélemény a két terület Lengyelországhoz történt csatolását az ezeréves magyar–lengyel barátság egyik jelképes eseményeként tartja számon. Ez a romantikus történelemfelfogás nyilvánul meg egy a kérdéssel foglalkozó könyv címében is: „*Megőrzésre átvéve*”. A megfogalmazás olyan értelmezést sugall, hogy a Felvidék északi csücske azért került a lengyel államhoz, hogy megóvja a csehszlovák elnyomástól az ott élő magyarokat.

A vizsgált területek etnikai viszonyainak statisztikáját végigolvasva kijelenthető, hogy a „megőrzésre átvett” terület magyar lakossága csekély volt: Szepesben 0,8%, míg Árvában 1,1%. Ha azt is hozzátesszük, hogy ez Szepesben százhuszonegy, Árvában pedig százhárom magyart jelentett, világossá válik, hogy a két területért történő vetélkedés gyakorlatilag lengyel–csehszlovák területi konfliktus volt, amelyben

a magyar állam csak annyiban volt érdekelt, hogy ő volt a terület korábbi ura. A szerző szerint az eseménysort úgy kell értelmeznünk, hogy az az egyik eleme az 1918-ban hatalomra került lengyel politikai elit törekvésének, mely valamennyi lengyelek által lakott terület egy állam keretébe történő összefogására irányult.

Fancsali János zenetanár és lexikonszerkesztő a százötven éve született magyarörmény *Merza* Gyulára emlékezik. A moldvai ortodoxok üldözése elől az őshazájából már évszázadokkal előbb elmenekült örménység az 1670-es években az erdélyi magyar fejedelemségbe kért s kapott befogadást. Tartós letelepedés szándékával 1700-ban saját városuknak szánt területet vásároltak, építkezni kezdtek. A római katolikus egyház örmény ágához csatlakozva fölvtették az örmény katolikus hitet. Magyar család- és keresztnemekre cserélték a sajátjukat, integrálódtak a magyar közösségbe. Nagymértékben azonosultak a reformkor és az 1848/49. évi magyar szabadságharc törekvéseivel. A XIX. század harmadik harmadában megnyíltak előttük a tisztviselői és közintézménybeli állások, hatalmas – főként dél-magyarországi – földbirtokot vásároltak, jelentős súlyuk lett a magyar politikai életben.

A XX. század elejétől a civil szerveződések, azon belül a turizmus, a természet felé fordult közösségek egyik legjelentősebb magyarörmény személyisége *Merza* Gyula volt. Életútja áttekintéséből kiderül, hogy munkássága jelentős néprajzi vonatkozásokat is tartalmazott. Kiadványszerkesztői tevékenysége az Erdélyi Kárpát Egyesületben (EKE), valósult meg, de a szervezet nemzetközi kapcsolatainak kiépítésében is jelentős szerepet vállalt. A szamosújvári Örmény Múzeum létrejöttében és közössége katolikus hitvilágának fejlesztésében is elévülhetetlen érdemeket szerzett.

Gerály Zoltán, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Armenológiai Tanszékének doktorandusza az örmény örökség vázlatos áttekintésére vállalkozott az Észak-Kaukázustól a Kárpát-medencéig.

Az örmény nép, szinte egyedülálló módon kiterjedt diaszpórában él: az Észak-Kaukázus előterétől, a Krím-félszigeten át, Galícia, Bukovina, és a Kárpát-medence földrajzi térségeiben találkozhatunk örmények által létrehozott örökséggel. Ez nemcsak az épített örökséget és a hozzá kapcsolódó művészeti tartalmakat foglalja magában, mivel bizonyos népszokások is öröklődtek, fennmaradtak, és tűntek fel az idők folyamán más-más helyszíneken. Mindez szoros kapcsolatban áll az örmény vallásossággal, hitrendszerrel, így az örmény templomokkal is, melyek évszázadokat átívelve jelentik az egyes közösségek számára a kiindulási pontot, formálják és alakítják a hagyományokat.

A közölt tanulmányban a szerző arra törekszik, hogy bemutassa a fent említett földrajzi régiókban fellelhető, örmények által létrehozott épített örökséget, áttekintse és a jelenkori közösségek szempontjából is ismertesse történetileg, az ehhez köthető népszokásokat az évszázadokat átívelő hagyományokat. Kimondható, hogy a kulturális elemek, szokások, építészeti emlékek szervesen kapcsolódó hálózata tartja fenn és őrzi meg a nemzeti identitás egy részét. A múlt és jelen szerves kapcsolata, a műveltségéből eredő alapértékek bemutatása jelen korszakunkban igen erős üzenetet hordoz.

A magyar olvasóközönség és tudományos élet számára a nyelvi és regionális tagoltság következtében ezek az információk nem teljes mértékben ismertek, tanulmányok és összefoglaló munkák sem állnak megfelelő számban rendelkezésre magyar nyelven. Az örmény közösségek kulturális egybetartozásáról azonban hasznos megemlékeznünk, és összefoglalnunk azokat a tényeket, melyeket az elmúlt években sikerült különböző alkalmak során egybegyűjteni. A történetiség és hagyomány e vizsgálat által, a jelenben is megfogható valósággá válik, és a tanulmány a Kárpát-medencétől keleti irányban élő örmény közösségek történetével, szokásaik és ünnepeik ismeretével gazdagíthatja tudásunkat.

Örmény fülecskék – az akanjapur leves elmaradhatatlan részei – készítése Szucsávában
(Gerály Zoltán felvétele)

Dr. Bodnár Mónika, a miskolci múzeum néprajzos-muzeológus osztályvezetője már korábban publikált az északkelet-magyarországi falu, Tornabarakony szakrális kisémlékeiről. Kutatását folytatva, ezúttal a napjainkra oly jellemzővé vált jelenségre, a vidék, különösen az aprófalvak elnéptelenedésére kívánja felhívni a figyelmet, s ismertetni a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei törpefalunak e folyamatra adott válaszát. Dolgozatában áttekinti Tornabarakony közigazgatási és egyház-igazgatási változásait a XVIII. századtól napjainkig. A helyi ruszin és kisebb részt szlovák lakosság a XX. század elejére beolvadt a magyarságba.

A ruszinok révén egykor túlnyomóan görögkatolikus vallásúak lakta falu mai lakosai döntően betelepült értelmiségiek – részben erdélyiek és felvidékiek. Többnyire üdülőhelynek használják a házaikat, ám kísérletet tesznek a falu életre keltésére. Civil szervezeteket hoztak létre, amelyek segítségével igyekeznek pályázati és egyéb jellegű támogatásokra szert tenni. Céljuknak tekintik az elnéptelenedő település életlehetőségeinek és megtartó erejének erősítését a hagyományőrzés, valamint a természeti értékek megismertetése és megóvása révén. Népművészeti és iktatóborokkal, emlékműemeléssel és más formákkal új lokális hagyományokat teremtenek, amikkel példás módon, étellel töltik meg a kistelepülést.

Prof. dr. Kókai Sándor, a történeti földrajz egyetemi magántanára Adalékok a görögök és macedo-románok 18-19. századi társadalmi-gazdasági szerepéhez a Bánságban címmel bocsátott tanulmányt a Magyar Néprajzi Társaság, s a kötet szerkesztői rendelkezésére.

A bánsági görögök és macedo-románok társadalmi helyzete, gazdasági tevékenysége és politikai pályafutása nem különült el élesen a történelmi Magyarország más térségeiben élőkétől. Gazdasági szerepük és jelentőségük a XVIII. században jellegzetesnek mondható, amennyiben más kereskedőkhöz (örményekhez, szászokhoz, zsidókhöz és másokhoz) hasonlóan bekapcsolódtak az eredeti tőkefelhalmozódás folyamatába, s ennek révén jelentősen meggazdagodtak. A vagyon és a politikai befolyás már akkor is szoros kapcsolatot mutatott egymással. A Bánság sajátos szerepe a XIX. században a kereskedelmi tőke a gazdaságba (alapvetően a kor szokásainak megfelelő legnagyobb értékbe: a termőföldbe) forgatásában tapintható ki. Ehhez azonban az is hozzájárult, hogy a bécsi Udvari Kamara számára itt álltak rendelkezésre olyan birtokok, amelyek eladásával gond nélkül elősegíthették a folyamatot, és emellett a regionális szintű politikusi pályafutás lehetőségeit is megnyitotta.

A kialakult szokásoknak megfelelően a kiadvány végén az egyes dolgozatok angol nyelvű összefoglalói is megtalálhatók a külföldi kutatók, olvasók számára. E fordításokat a tanulmányírók és *Gergely Eszter* készítették. A szerkesztési munkálatok *Székely András Bertalan*, a szaklektorálás *Mukicsné Kozár Mária*, a műszaki szerkesztés *Máté György* nevéhez fűződnek. A kivitelezés a Kapitális Nyomda igényességét dicséri.

A kisebb nemzetiségek kulturális örökségéhez nyújtott újabb adalékokért köszönet illeti a szerzőket s a nemzetiségi nyelvekre fordítókat (*Menyhárt Krisztina* – bolgár, *Glaser Tamás*, *Vasilis Stefopoulos* – görög, dr. *Karol Biernacki*, *Schaffler György* – lengyel, *Gerle Ervin* – orosz, A. M. – örmény). A megjelentetéshez anyagi vagy természetbeni támogatást biztosított a Miniszterelnökség, a Bolgár Kutatóintézet, a Fővárosi Örmény Önkormányzat, a Görög Intézet, valamint a Lengyel Országos Önkormányzat.

A most megjelent kötet által tovább gazdagodott, hozzáférhetőbbé vált a magyarországi nemzetiségstudomány irodalma. Az olvasóknak ismeretgyarapodást kínál, és szellemi élményt kíván a Magyar Néprajzi Társaság.

Dr. Székely András Bertalan

Görögkatolikus Mária szobor felszentelése
Tornabarakonyban
(Bodnár Mónika felvétele)